

Sprogstimulerende aktiviteter med fokus på pragmatiske færdigheder

I dette dokument præsenteres forslag til sprogstimulerende aktiviteter med fokus på pragmatik, som kan anvendes til at styrke evnen hos børn med høretab til at mestre ét eller flere af de 12 pragmatiske aspekter introduceret i The CONVERSATION Model (konversationsmodellen). Alle aktiviteter er målrettet førskolebørn med høretab i alderen 4-6 år.

Dokumentet udgør et uddrag af kataloget: *"Høretab og pragmatiske færdigheder hos førskolebørn (4-6 år) – Information og vejledning til logopæder i den pædagogisk psykologiske rådgivning"*. Dokumentet kan benyttes som en opsummering og give et hurtigt overblik over forslag til sprogstimulerende aktiviteter med fokus på pragmatik. Dokumentet bør dog ikke stå alene, men anvendes som supplement til kataloget. I kataloget findes en beskrivelse af The CONVERSATION Model samt kildeangivelser for de sprogstimulerende aktiviteter.

De sprogstimulerende aktiviteter med fokus på pragmatik er valgt af VISO KaS-leverandører fra Hørerådgivningen – Børn & Unge. De er udvalgt med afsæt i forskning, faglitteratur samt specialisternes mange års erfaring på høreområdet.

Brug af de sprogstimulerende aktiviteter

Børn med pragmatisk forsinkelse kan have gavn af individuelt tilrettelagte aktiviteter, der retter sig mod pragmatiske færdigheder, hvor de herigennem opøver erfaring med at kommunikere i forskellige kontekster med forskellige parter.

Aktiviteterne skal gerne udvælges og udføres i en gensidighed, hvor logopæden vejleder om, hvordan aktiviteterne udføres, mens forældrene og det pædagogiske personale i dagtilbuddet bidrager med viden om barnet. På den måde tilpasses de enkelte sprogstimulerende aktiviteter efter det enkelte barns alder, præferencer og pragmatiske udviklingsniveau.

Logopæden kan i første omgang igangsætte sproglege sammen med det pædagogiske personale og barnet, således at personalet får indsigt i og viden om, hvordan man kan 'sproglege' med fokus på den pragmatiske del af sproget i forhold til de færdigheder, man ønsker at observere hos barnet. De sprogstimulerende aktiviteter i kataloget graderes i forhold til barnets behov, udviklingsstadium og alder.

Logopæden kan her ligeledes drøfte, hvordan man ved konkret målrettet pædagogisk indsats kan støtte barnet i at tilpasse sproget i hverdagen, således at barnet har mulighed for at lykkes i det sociale rum. Barnet har brug for at være i en meningsgivende hverdagspraksis, at høre og opleve sproget og selv være aktivt deltagende for at tilegne sig nye kompetencer.

Det anbefales, at logopæden og pædagogen arbejder sammen med forældrene om de fokuspunkter, der er for deres barn i institutionen, således at forældrene får indsigt i og viden om pragmatiske færdigheder og på den måde kan integrere indsatsen i hverdagen og dermed støtte/guide barnet i dets hjemmearenaer.

Oversigten nedenfor viser, hvilke sprogstimulerende aktiviteter der støtter hvilke pragmatiske aspekter fra The CONVERSATION Model.

Pragmatisk aspekt	Sprogstimulerende aktiviteter
COLLABORATION (KOMMUNIKATIVT SAMSPIL)	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Snakke-kufferten ▪ Hvad skal vi lege?
OPPORTUNITIES (MULIGHEDER FOR SAMSPIL)	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Hvad skal vi lege?
NONVERBAL CUES (NONVERBAL KOMMUNIKATION)	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Hånddukke ▪ Fisk en følelse ▪ Spejlleg ▪ Tale- og tankebobler ▪ Lad os tale om opførelse og kommunikation
VERBAL CUES (VERBAL KOMMUNIKATION)	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Rolleleg med fokus på samtaleregler ▪ Hvad skal vi lege? ▪ Barriereleg
EYE GAZE (ØJENKONTAKT OG BLIKRETNING)	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Snakke-kufferten ▪ Hvad skal vi lege? ▪ Spejlleg ▪ Lad os tale om opførelse og kommunikation
REPAIR (REPARATIONSSTRATEGIER)	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Rolleleg med fokus på samtaleregler ▪ Hånddukke ▪ Fortæl, fortæl ▪ Hvad skal vi lege?

Pragmatisk aspekt	Sprogstimulerende aktiviteter
	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Hvor skal vi hen? ▪ Barriereleg
SEQUENCES (SAMTALESTRUKTUR)	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Hånddukke ▪ Fortæl, fortæl ▪ Hvor skal vi hen? ▪ Barriereleg
ACKNOWLEDGEMENT (ANERKENDELSE)	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Snakke-kufferten ▪ Fortæl, fortæl ▪ Hvad skal vi lege? ▪ Lad os tale om opførelse og kommunikation
TURN-TAKING (TURTAGNING)	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Rolleleg med fokus på samtaleregler ▪ Hånddukke ▪ Fisk en følelse ▪ Hvad skal vi lege? ▪ Barriereleg
INITIATING TOPICS (INDELEDE SAMTALE OG EMNESKIFT)	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Snakke-kufferten ▪ Fortæl, fortæl ▪ Hvad skal vi lege? ▪ Lad os tale om opførelse og kommunikation
OTHERNESS (MENTALISERING)	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Rolleleg med fokus på samtaleregler ▪ Lade som om ▪ Fisk en følelse ▪ Spejlleg ▪ Barriereleg ▪ Tale- og tankebobler ▪ Lad os tale om opførelse og kommunikation
NATURALLY-OCCURRING INTERACTION (NATURLIGT OPSTÅET INTERAKTION)	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Hvad skal vi lege?

Rolleleg med fokus på samtaleregler

Formål

At støtte barnets erfaring med:

- Uskrevne regler for interaktion
- Konkrete situationer, som kan være vanskelige for barnet
- Hensigtsmæssige strategier/samtalefærdigheder
- Theory of Mind (ToM) – sætte sig i samtalepartnerens sted
- Metakommunikation
- Turtagning – skiftes til at tale
- Reparationsstrategier – fx modelsætninger.

Materialer

- Playmobil/lego/dukkehusfigurer.

Fremgangsmåde

Den voksne og barnet leger med de små figurer. Man forhandler om, hvem der har hvilke figurer/roller, hvorefter figurerne taler sammen. I rollelegen med små figurer kan man fx tage udgangspunkt i situationer fra hverdagen, som er vanskelige for barnet at håndtere. Den voksne kan fx hjælpe barnet med at identificere et kommunikativt problem, finde årsagen hertil og eksempler på, hvordan man kan løse problemet. Ved at opstille konkrete situationer, som ofte er vanskelige for barnet at håndtere, kan den voksne hjælpe barnet med at udvikle strategier, som kan være anvendelige for barnet i lignende situationer. Det kan fx være at lære nye ord og sociale fraser/modelsætninger: "Må jeg være med?", "Skal vi lege?", "Hvad vil du gerne lave?", "Du må ikke tage den, for det er min!", "Du må gerne låne min...", "Må jeg låne din?"

Den voksne kan også tale med barnet om, hvad der kan ske, hvis man ikke svarer på et spørgsmål, man bliver stillet, eller hvis man snakker for meget og derved ikke overholder turtagningsreglerne.

I rollelegen er det den voksnes opgave at støtte barnet i at sætte ord på sine handlinger, tanker, følelser og intentioner. Målet er, at barnet hjælpes til at opleve både vellykkede og uheldige eksempler på adfærd og sprogbrug og på den måde lærer velegnede pragmatiske strategier for interaktion.

Hånddukke

Formål

At støtte barnets erfaring med:

- Samtalefærdigheder
- Forståelse af uskrevne regler
- Turtagning
- Theory of Mind (ToM)
- Reparationsstrategier.

Materialer

- 1 hånddukke, evt. med høreteknologi.

Fremgangsmåde

Via leg med hånddukke kan man som voksen hjælpe barnet med at få erfaring med samtalefærdigheder, fx evnen til at initiere og vedligeholde en samtale. Den voksne fører håndduken, som har en samtale med barnet. Barnet og dukken skiftes til at tale og lytte. Gennem samtalen støttes barnet i turtagning, og barnet får en føling med de samtalestrukturer, der gælder for interaktion. Ved hjælp af håndduken kan den voksne også hjælpe barnet til at forstå forskellige uskrevne regler for interaktion. Dukken kan 'sabotere kommunikationen' ved at lave brud på samtalereglerne, fx afbryde, undlade øjenkontakt, larme i stedet for at lytte, stille irrelevante spørgsmål og foretage pludselig emneskift. Den voksne kan efterfølgende støtte barnet i at hjælpe dukken med hensigtsmæssige idéer til adfærd:

- Ret opmærksomheden mod den, der taler ("Jeg vil gerne have, at du kigger på mig, når jeg taler, så ved jeg, at du lytter til mig").
- Anvend gestik, mimik og øjenkontakt ("Du kan fx nikke, så jeg ved, at du har forstået/er interesseret").
- Anvend turtagnings-tegn ("Vi taler én ad gangen").
- Reparation af samtalen, hvis dukken ikke har hørt hvad der er blevet sagt? Barnet kan hjælpe dukken med hvad man kan sige. (Fx "Hvad sagde du? Du sagde noget med en blå bold?").

I aktiviteten med håndduken er det vigtigt at støtte barnet i at udvikle strategier til at kunne deltage i en samtale på en hensigtsmæssig måde. Spørg evt.: "Ej ..., hvad var det, dukken sagde/gjorde?" Målet er at øve de pragmatiske færdigheder, så det bliver lettere for barnet at indgå i sociale kontekster og skabe gode relationer. Efter

at barnet med høretab har været i legen med logopæden, det pædagogiske personale og/eller forældrene og kender legens regler, kan legen ligeledes overføres på en lille gruppe af børn.

Snakke-kufferten

Formål

At støtte barnets erfaring med:

- Samtalefærdigheder
- At starte, vedligeholde og afslutte en samtale
- Emne-kohærens.

Materialer

En kuffert eller anden beholder med objekter, som barnet finder spændende, fx sæbebobler, hoppebold.

Fremgangsmåde

I aktiviteten med snakke-kufferten skiftes en gruppe af børn til at tage én ting ad gangen op af en kuffert eller anden beholder, hvor genstanden ikke kan ses af de andre deltagere i legen. Børnene kan på skift få lov til at vælge den genstand, som de finder mest interessant. Herefter skal barnet beskrive genstanden og forklare dens funktion. Når barnet er færdig med at fortælle alt, hvad han/hun kan finde på om genstanden, skal de andre børn gætte, hvilken genstand der er tale om. Herefter er det næste barns tur.

Barnet/børnene lærer at initiere et emne for en samtale og holde sig til samtaleemnet undervejs i beskrivelsen. Det er her vigtigt, at den voksne støtter barnet/børnene undervejs og hjælper til med at starte, vedligeholde og afslutte emnet i samtalen. Aktiviteten kan også støtte barnet/børnene i at afkode og tolke på samtalepartnerens signaler. Har de andre børn forstået beskrivelsen? Hvilke andre informationer kan jeg give om genstanden?

Fortæl, fortæl

Formål

At støtte barnets erfaring med:

- Fortællekompetence
- Opbygning af narrativer
- Theory of Mind (ToM)
- At genfortælle.

Materialer

- Sekvenskort (benyt evt. "2- og 3-billedhistorier", som viser korte handlingsforløb, fra Materialecentret: [Gå til hjemmeside](#))
- Bog eller eventyr (evt. med billeder eller sekvenskort)
- Fotosekvens, hvor barnet selv indgår.

Fremgangsmåde

Med aktiviteten "fortæl, fortæl" støttes barnet i at fortælle en sammenhængende historie. Det kan fx være en opdigtet historie, en oplevelse eller en kendt historie, som barnet genfortæller. Er der behov for visuelt materiale, kan sekvenskort, billeder fra bøger, fortælletegninger eller lignende anvendes. Gennem sin fortælling støttes barnet i at bruge tidskonjunkturene først, så og til sidst og på den måde skabe en rød tråd i historien.

Ved brug af visuelt materiale kan historiens struktur tydeliggøres. For eksempel når sekvenskort lægges i rækkefølge, kan barnet støttes i brugen af tidskonjunktionerne.

Lade som om

Formål

At støtte barnets erfaring med at:

- Sætte sig i den andens sted
- Afkode nonverbalt kropssprog.

Materialer

- Eventyr
- Alfons Åberg og andre bøger med et barn som hovedperson.

Fremgangsmåde

Den voksne læser højt fra en bog, hvor man indtager/identificerer sig med forskellige roller, fx "Guldlok og de tre bjørne" fra Matcen.dk ([Gå til hjemmeside](#)). Under højtlesning taler den voksne med børnene om de forskellige karakterers handlinger, tanker og følelser (ToM). "Mon Guldlok er nysgerrig?", "Hvordan føles det at blive forskrækket?", "Hvordan kan man se, at Lille Bjørn bliver ked af det?" Inddrag børnenes egne erfaringer, følelser og associationer. Læs gerne de samme bøger flere gange, og indtag forskellige perspektiver. Anvend dialogisk læsning.

Fisk en følelse

Formål

At støtte barnets erfaring med:

- Aflæsning og identificering af nonverbale udtryksmåder
- At beskrive og efterligne forskellige følelsesudtryk
- Turtagning
- Indsigt i andre menneskers hensigter, ønsker, følelser.

Materialer

- Kort med sindsstemninger (evt. fra Materialecentret: [Gå til hjemmeside](#))
- Evt. magnetfiskestang + clips.

Fremgangsmåde

Deltagerne skiftes til at 'fiske' et billede blandt en bunke af kort med sindsstemninger fordelt på et bord. Aktiviteten kan også udføres ved, at børnene 'fisker' et kort med clips og magnetfiskestang. Efter barnet med høretab har prøvet legen nogle gange sammen med det pædagogiske personale eller med forældrene hjemme, kan legen overføres til gruppen af børn i dagtilbuddet.

Når man har taget/fanget et kort, skal børnene på skift beskrive sindsstemningen hos personen på billedet. Hvis barnet ikke er i stand til at beskrive den pågældende persons sindsstemning, må barnet gerne efterligne personen på billedet. Den voksne kan hjælpe barnet med at sætte ord på følelsen, og man kan tale med børnene om, hvordan man ser ud og føler i forbindelse med forskellige sindsstemninger. De voksne kan også snakke med børnene om, hvordan ens stemme lyder alt afhængigt af sindsstemning, og at der er en sammenhæng mellem stemmeføring og følelsesudtryk.

Hvad skal vi lege?

Formål

At støtte barnets erfaring med:

- Initiering (igangsætning) af leg
- Turtagning, at lytte og give plads
- Øjenkontakt og at være i fokus
- Fastholdelse af den røde tråd i samtale og leg
- At tydeliggøre sit budskab og fremstå mere forståelig
- At se tingene fra andres perspektiv
- At reparere leg ved sammenbrud.

Materialer

Fastsættes under aktiviteten.

Fremgangsmåde

Den voksne udvælger en lille gruppe af børn. Børnene sidder i rundkreds og skal spørge hinanden på skift: "Hvad har du lyst til at lege med?" Alle børn kommer med deres forslag til leg. Barnet med høretab skal høre, hvordan de andre spørger, så barnet kan kopiere deres måde at spørge på. Derfor skal barnet ikke være den første i spørgerækken. Den voksne støtter børnene i at forhandle og nå til enighed. Undervejs øver børnene brug af øjenkontakt, at lytte til hinandens ideer og vente på tur. Dette kan italesættes og støttes af den voksne.

Efter at legen er valgt, fordeles rollerne i legen. Man starter med at snakke om, hvilke forskellige karakterer der kan optræde i legen. Børnene spørger her hinanden på skift: "Hvad vil du være?" Her øver børnene sig i at forhandle og nå til enighed.

Når alle har en rolle, aftaler man, hvordan legen starter og evt. en rækkefølge i et handlingsforløb. Børnene kommer med forslag. Under selve legen støtter den voksne børnene (og særligt barnet med høretab) i at aflæse mimik, kropssprog og at lytte til hinanden.

Når legen slutter, mødes man i rundkredsen igen og snakker om, hvordan børnene synes, at legen er gået. Den voksne roser kommunikationen, der er lykkedes undervejs.

Spejleg

Formål

At støtte barnets erfaring med at:

- Aflæse og tolke ansigtsmimik og kropssprog
- Udtrykke med ansigt og krop.

Materialer

Ingen.

Fremgangsmåde

En mindre gruppe af børn sidder i en rundkreds, hvor to børn kommer op og står over for hinanden, så de kan se hinandens kroppe og ansigter. De skal nu forestille sig, at der er et spejl imellem dem, og skiftes til at vise og imitere krops- og ansigtsbevægelser. Det er vigtigt, at de både prøver at vise og spejle sig, da begge dele giver fokus på opmærksomheden, kropssprog og ansigtsmimik. De er nødt til at se/afkode, hvad den anden gør, for at de kan gøre det samme.

De første gange kan det måske være svært at finde på mimik og bevægelser. Den voksne kan derfor starte med at vise eksempler i 'spejlet'. Hvis børnene oplever det som grænseoverskridende at være i fokus, kan man lade børnene stå to og to over for hinanden og spejle sig på samme tid.

Den voksne hjælper børnene (og særligt barnet med høretab) med at finde på mimik og bevægelser samt se og afkode, hvad det andet barn gør.

Hvor skal vi hen?

Formål

At støtte barnets erfaring med:

- Opbygning af narrativer
- Auditiv hukommelse
- Initiering (igangsætning) af leg.

Materialer

- Situationsbillede (fx "Zoologisk have" fra Materialecentret: [Gå til hjemmeside](#))
- Det er vigtigt, at billedet er lamineret, hvis man vil tegne med tusch + viske ud
- Små figurer.
- Evt. børnebog med hændelsesforløb, der matcher situationsbilledet (fx "Bertil i zoologisk have" fra Materialecentret: [Gå til hjemmeside](#)).

Fremgangsmåde

Den voksne taler med barnet om, hvad der typisk skal ske i det pågældende scenarie, fx hvis man skal en tur i zoologisk have: "Hvad skal vi først – ja, vi skal først stå i kø ved indgangen, hvor vi kan købe billetter". "Vi stiller os bagerst i køen". (Snakker om antal billetter, og hvad de mon koster). "Nu skal vi ind og se dyrene". "Hvor skal vi gå hen først?" Barnet og den voksne fører figurerne rundt på situationsbilledet.

Herefter kan man lade barnet genfortælle historien, mens ruten tegnes med tusch, og tidskonjunktioner fremhæves, idet forskellige tidsformer kan være svære at overhøre i støj. Ved at genfortælle ruten støttes barnet i brug af datid. Den voksne kan også opfordre barnet til selv at finde på en rute og fortælle om aktiviteterne undervejs. Her kan den voksne fx bede barnet om at få gentaget en instruks på en bestemt måde og samtale med barnet om, hvordan man kan reparere, fx gentage, sige med andre ord, sige det langsommere og tydeligere.

Turen rundt på situationsbilledet kan fx foretages i overensstemmelse med historien i en børnebog med samme tema. Ovenstående eksempel med zoologisk have kan evt. tilrettelægges efter historien fortalt i børnebogen "Bertil i zoologisk have" fra Materialecentret: [Gå til hjemmeside](#).

Barriereleg

Formål

At støtte barnets erfaring med:

- Gøre sig forståelig, så den anden forstår instruksen
- Reparationsstrategier
- Auditiv hukommelse
- Forståelse for andre menneskers hensigter, ønsker, følelser
- Tidskonjunktioner: først ... bagefter ... og så ... til sidst
- Præpositioner: oven på, ved siden af, under
- Vente på hinanden – have øje for sin samtalepartner.

Materialer

- Duplo
- Modellervoks
- Papir og tuscher
- En 'skillevæg', så man ikke kan se, hvad den anden laver.

Fremgangsmåde

Den voksne og barnet sidder med en barriere mellem sig (fx en større bog, et spil sat på højkant), som gør det muligt at skærme for udsynet til hinanden.

Aktiviteten går ud på at bygge/tegne/modellere to ens figurer, men uden at man kan se, hvad hinanden laver. Barnet og den voksne skiftes til at være den, der giver instrukser, og den, der lytter og følger instruksen. Den voksne guider undervejs eller beder om uddybende forklaringer som modtager af instruksen. Det her vigtigt at sikre et godt lyttemiljø.

Når barnet giver instruksen, er han/hun nødt til at gøre sig forståelig. Barnet skal være præcis i sin instruks. Når barnet tager imod instruksen, kræver det, at han/hun lytter, for at man til sidst ender med at have lavet to ens figurer. Forstår barnet ikke instruksen, øver det at spørge om gentagelse (reparation). Aktiviteten kan også udføres med to børn, hvor den voksne støtter og hjælper børnene i kommunikationen.

Tale- og tankebobler

Formål

At støtte barnets erfaring med:

- Tolke og aflæse kommunikationspartneren
- Tolke nonverbal kommunikation
- Bevidstheden om, hvordan andres og egne kommunikationsudtryk opfattes og tolkes.

Materialer

- Billedhistorier: (fx fra Materialecentret: [Gå til hjemmeside](#))
- Situationsbilleder (fx fra Materialecentret: [Gå til hjemmeside](#))
- Sekvenskort: (fx fra Materialecentret: [Gå til hjemmeside](#))
- Evt. brug af tale- og tankebobler, som tegnes, klippes ud og limes på pind.

Fremgangsmåde

Med udgangspunkt i billedbøger, situationsbilleder, sekvenskort eller billeder af daglige aktiviteter taler den voksne med barnet om, hvad personen på billedet tænker og føler. Den voksne gør brug af åbne spørgsmål, fx ved at spørge barnet: "Hvad tror du, personen tænker?", "Hvordan mon personen har det?", "Hvad kunne personen sige?" Den voksne støtter barnet i at italesætte de observerede personers tanker, følelser og intentioner. Den voksne spørger ind til, hvordan barnet har afkodet dette: "Hvorfor tror du?"

Den voksne kan også tale med barnet om, hvad barnet selv kunne gøre/sige i lignende situationer, og øve, hvornår man kan sige hvad til hvem: "Hvad kunne du gøre/sige i denne situation?" Den voksne kan på samme måde tage udgangspunkt i en bestemt følelsesladet situation, barnet har været i, ved at tegne situationen sammen med barnet. Den voksne taler med barnet om, hvordan han/hun havde det i situationen.

Lad os tale om opførelse og kommunikation

Formål

At støtte barnets erfaring med:

- Brug af kropssprog
- Regler for god opførelse
- Hvordan andres og egne kommunikationsudtryk opfattes og tolkes.

Materialer

- "Opførelse i familien Op & Ned – Ude og hjemme" af Lotte Salling. Forlaget Sprog & Leg, 2016. 36 sider. Med bogen følger en kode til download af bogens tegninger til print og visning på smart board.
- Samtalekort med høflighedsfraser (fx fra Materialecentret: [Gå til hjemmeside](#)).

Fremgangsmåde

Den voksne kan ved hjælp af bogen eller samtalekortene drøfte situationer omkring god opførelse med barnet og tale om konkrete måder, hvorpå man kan omgås hinanden og udvise god opførelse. Den voksne og barnet kan tale om brug af både verbale og nonverbale cues. For eksempel hvordan man indikerer, at man lytter interesseret til sin samtalepartner: øjenkontakt, nikke, sige ja, spørge ind til det, der bliver sagt.

Bogen bygger på sjove rim, hvorved det kan være nemmere for barnet at huske fraserne i hverdagen.

Man kan efterfølgende udvælge kort fra høflighedsfraser, som den voksne kan støtte barnet i at bruge i kommunikationen i hverdagen. Den voksne kan også støtte barnet i anvende nogle af de nonverbale og verbale cues, de har talt om fra bogen.